

A Polgári nevelés új élete

Kívánhat-e a társadalomtudományokat oktató tanár többet, mint tantárgyai továbbfejlesztését, illetve két új tantárgy bevezetését? Első látásra egyértelműen örömhír, hogy a 2017–2018-as tanévtől beütemezett tantervi újítások, változások az *Ember és társadalom* műveltségterületen (is) pozitív fejleményeket hoz(hat)nak. Köztudomású, hogy mindezedáig a III. és IV. osztályban oktatót *Polgári nevelés* tantárgynak tulajdonképpen V. és VI. osztályban nem volt semmilyen „folytatása”, folyamatossága a műveltségterületen belül, csupán VII. és VIII. osztályban jelent meg ismét, mintegy bővítve és elmélyítve az elemi osztályban tanultakat: az egyén témaköréből kiindulva a kis- és nagyközösségek bemutatásáig. Nos, ezt a hiányt hivatott pótolni (töb-bek között) az új tanterv, természetesen az újfent előterjesztett „megoldás” ennél összetettebb.

Tantárgyi változások: új követelmények, új tartalmak

Először tekintsük át az újítás leglátványosabb részét, magukat a tantárgyakat, amelyek mind a négy évfolyamon megváltoztak. A tantárgyak gyűjtőneve *Polgári nevelés* (Educație civică) helyett *Társadalmi nevelés* (Educație socială), ezt minden évfolyamon külön megnevezéssel konkretizálja a tantervkészítők csoportja: V. osztályban az új tantárgy neve *Kritikai gondolkodás és a gyermekek jogai*, VI. osztályban *Interkulturális nevelés*, VII. osztályban *Demokratikus polgár nevelése*, VIII. osztályban *Gazdasági-pénzügyi nevelés*. A tantárgyak elnevezései már önmagukban is sokatmondóak, hiszen jelzik, hogy a *Polgári nevelés* voltaképpen marad, kibővül, új dimenziókkal gazdagodik, ugyanakkor a tanterv tanulmányozásakor az is kiderül, hogy egyes követelmények, témák eltűnnek vagy beolvadnak.

Az eddig érvényben levő *Polgári nevelés* tanterv öt alapkompenciát tartalmazott:

1. Polgári értékek szférájába tartozó nyelvezet használata szóbeli vagy írásbeli szövegben;

2. A demokrácia alapértékeinek, a demokratikus gyakorlatnak és az emberek jogainak ismerete;

3. A párbeszéd és együttműködés készségének fejlesztése a pluralizmus elfogadásának és a különbségek pozitív értékelésének feltételei között;

4. Pozitív attitűd önmagával és társaival szemben;

5. A társadalmi életben való részvétel és érdeklődés a polgáriság gyakorlása iránt;

Ehhez képest az új, *Társadalmi nevelés* tanterv három alapkompenciára épül:

1. Kritikai viszonyulás tényekhez, eseményekhez, eszmékhez, a személyes vagy közösségi élet folyamataihoz a társadalmi élet szférájában szerzett tudás segítségével;

Az alapkompenciák kiindulópontja, hogy a pedagógusnak a gyermekek jogaival kapcsolatos érdeklődést elsősorban fel kell keltenie a gyermekekben.

2. Közreműködés bizonyos tevékenységek megvalósítása, valamint a csoport, illetve közösség jellegzetes problémáinak feltárása érdekében, polgári és társadalmi értékek, normák mentén;

3. Felelős részvétel döntéshozatalban, kezdeményező és vállalkozói szellemben, társas, polgári és aktív gazdasági magatartás kinyilvánításával.

Míg az eddigi tanterv külön kiemelte a polgári nyelvezet mint ismeret megszerzésének szükségességét, az új tanterv azt már magától értetődőnek, feltételezem, hogy „hozott” konstrukcióként értelmezi („achizíttii specific”). Az új alapkompenciák – számomra meglepő módon – nem tartalmazzák a bűvös kulcsszót, a demokráciát, a kritikai ma-

gatartás lesz az egyik új kulcsszó, de mindkét tantervben hasonló a részvétel, a közreműködés, a döntésképeség szükségességének hangsúlyozása. Az új tanterv még kevésbé fókuszál a deklaratív ismeretszerzésre, mint az előző, a tudás mint gyakorlati, szituatív tudás íródik elő.

Végigtekintve nagy vonalakban a tantárgyak specifikus kompetenciáit, tartalmi ajánlásait, úgy tekinthetjük, hogy ezek bizonyos mértékben és formában már jelen voltak az eddigi *Polgári nevelés* tantervben, de amennyiben részletetekbe menően elemezzük, látható, hogy jelentősen bővült a lehetőségek tárháza e tárgyak oktatói számára.

Az V. osztályos *Kritikai gondolkodás és a gyermekek jogai* tárgyat illetően a specifikus kompetenciákat tanulmányozva látható, hogy az elnevezése ellenére a tantárgyat oktatónak a hangsúlyt a gyermekek jogaira és kötelességeire (!) kell fektetnie. Tulajdonképpen az egész évi tevékenység ebből a tantárgyból a gyermekek jogainak a megismeréséről, megvitatásáról, az ezzel kapcsolatos problémák, lehetőségek feltárásáról szól. Míg az eddigi tanterv alig pár órában foglalkozott ezzel a témával (VII. osztályos tartalomként jelent meg a *Társadalmi élet* című tanulási egység keretében), a 2017 ősztől ötödikes tanulók számára ez egy évre szóló feladat lesz. Az alapkompenciák kiindulópontja, hogy a pedagógusnak a gyermekek jogaival kapcsolatos érdeklődést elsősorban fel kell keltenie a gyermekekben (bár ezekről már a megelőző években is szó esett, amennyiben a tanító az elemi osztályokban ezt a feladatot komolyan vette), a tanuló nyilván csak ezt követően alakít véleményt, mi több kritikus véleményt a téma kapcsán. A továbbiakban a gyermekek jogait illetően felmerülő problémák csoportban kidolgozható, idevágó megoldások projektekbe ültetése a követelmény. Hogyan lehet minél hatékonyabban ismertté tenni és gyakorlatban megvalósítani a gyermekek jogait, milyen eszközeink vannak jogorvoslatra: ilyen jellegű, teljesen életközeli kérdések megválaszolása a feladat.

A javasolt tanulási tevékenységek alátámasztják a fejlesztési követelmények gyakorlatcentrikus szellemiségét: beszélgetések, szerepjátékok, viták, esettanulmányok, projektek keretében kellene a tárgyat oktató pedagógusnak a gyermekek jogai megértését facilitálnia. Ezek a tanulási tevékenységjavaslatok nagymértékben hasonlóak az előző

tantervben javasoltakhoz. A tantervi tartalmakat illetően néhány szociológiai alapfogalom mellett (mit jelent a tény, a vélemény, az előítélet, sztereotípa, érvelés, meggyőzés fogalma) a tanterv főként az ENSZ dokumentum margójára vázol tartalmi elemeket (az egyezmény tartalma, elvei, következményei, kiket illet meg, és kik esetében beszélhetünk jogtiprásról). Ebben az új koncepcióban (minden szinten) a szóban forgó problémákkal, témákkal kapcsolatos projektkészítés kiemelt szerepet kap.

Bár senki sem vonhatja kétségbe a gyermekek jogainak fontosságát, úgy gondolom, hogy amennyiben adott egy, a címében is *kritikai gondolkodás* kifejezést tartalmazó tantárgy, valamivel többet lehetne ennek explicit fejlesztésével is foglalkozni. Pillanatnyilag ez a tárgy most úgy néz ki, hogy a kritikai gondolkodás fejlesztését kizárólag a gyermekek jogainak kifejtése, megvitatása ürügyén kellene megtenni. Természetesen ez esetben is a pedagógus (ha bátor és inspirált) sok érdekes kérdést felvethet az olyan tartalmak kapcsán, mint meggyőzés, sztereotípiák, előítéletek, vélemények, elidőzhet ezek mentén aktuális problémákat megvitatni és kritikai gondolkodást fejleszteni.

A VI. osztályosok számára tervezett *Interkulturális nevelés* tűnik az én szempontomból a legnagyobb kihívásnak. Az interkulturalitás az eddigi *Polgári nevelés* tantervben csak a tantárgyat bevezető bemutatásban szerepel expliciten mint alapvető, követendő érték, a követelmények és tartalmak megfogalmazásakor nem jelent meg kiemelten, ebből az új tárgyból mindössze a hazafiasság témaköre szerepelt az eddigi tantervben is. Az új tantervben a részletes követelmények a helyes fogalomhasználatától (ide kapcsolható tartalmi elemek: kulturális diverzitás, kulturális örökség, hazafiasság, multikulturalizmus, interkulturalizmus) projektek készítéséig, problémás helyzetek megoldási javaslatáig terjednek, mindezt annak érdekében, hogy a tanulók az identitás, a másság, a tolerancia terminusait interiorizálják és alkalmazni tudják. A tantárgy követelményrendszere érzékelhetően igyekszik hasonló hangsúlyt fektetni a hazafias magatartás, a megfelelő önzonosság megtanulására, illetve a más kultúrákra való nyitottságra. A „kulturális empátia” kialakításának receptje akkor válik be, ha minél több problémamegoldó, projekt jellegű tevékenység mentén képzeljük el ezeket a tanórákat.

A tanulási tevékenységek ez esetben is arra irányulnak, hogy a fogalmak, attitűdök „működjenek”, vagyis értelemszerűen aktivizáló jellegűek. A tartalmak egy része a személyi identitásáról, az én és a többiek kapcsolatáról szól, itt jelenik meg részben újra-gondolva az eddigi *Polgári nevelés* VII. osztálybeli tanulási egysége, *Az ember mint társas lény*, de az új tantervben már hangsúlyosabb a kulturális/interkulturális dimenzió. Nyilván a tanterv említi majdnem mind azokat a tartalmi elemeket, amiket szorosán az interkulturalitáshoz kapcsolhatunk: kulturális identitás és sokféleség, az interkulturális társadalom értékei és elvei, az interkulturális társadalomban élő személy jellemzői, az ide-

A VI. osztályosok számára tervezett *Interkulturális nevelés* tűnik az én szempontomból a legnagyobb kihívásnak.

Az új tanterv tartalmából hiányolom a sajtó témakörét, ha már a demokratikus állam hatalmairól van szó.

tartozó kommunikáció jellegzetességei és, mint minden évfolyamon, az interkulturális neveléssel kapcsolatos projekt.

Ha tanulmányozzuk ezeket a tevékenységjavaslatokat, láthatjuk, hogy a pedagógusnak van lehetősége megismertetni az új fogalmakat, ugyanakkor jelentős felület van arra, hogy ez a toleráns szellemiség belsővé válhasson, esetenként azok a szükséges fogalmi váltások megtörténhessenek, amelyekre kellőképpen nagy szükség van, sok ide vonatkozó rendkívül aktuális és kényes téma kapcsán.

Éppen ezért tartom ezt a tárgyat nagy kihívásnak, és nem kevésbé azért is, mert hatodikos tanulók számára nem kis feladat helyi, kisebbségi, hátrányos közösségek súlyos problémáira reflektálni, megoldási javaslatokat kitalálni, erre vonatkozóan projekteket készíteni. A tantárgy, helyesebben a tárgyat oktató pedagógus (ismét: ha bátor és inspirált) folytatja, hisz folytatnia kell az előző évben tanultakat, hiszen a gyermekek jogai, a kritikai gondolkodás és az interkulturális nevelés igen sok szálon kapcsolódnak, s bár ezt expliciten a tanterv sehol nevezi meg, fontos volna, ha a pedagógus erre konkrét megoldásokat találna.

A VII. osztály számára tervezett *Demokratikus polgár nevelése* tantárgy emlékeztet leginkább követelményeiben és tartalmaiban az eddigi VII. osztályos *Polgári nevelésre*. Mindkét esetben kiindulópontot képez a követelmények szintjén a demokratikus polgári lét fogalmiságának ismerete, az ezzel kapcsolatos értékek, viselkedésminták bemutatása, az ide tartozó helyzetek elemzése, megvitatása, majd ennek megfelelően fontos követelmény kisközösségekben kidolgozni együttműködési módokat és a döntéshozatalban való részvétel lehetőségeit. Az új tanterv nagy hangsúlyt fektet a helyi, kisközösségek, nevelési közösségek problémáinak megismerésére, megoldási tervek kidolgozására, az aktív polgári magatartás kialakítására.

A tartalmi ajánlások hasonlóak a régi és az új tantervben: megjelennek az emberi jogok, a kormányzati formák, a demokratikus intézmények felépítése, a törvények szerepe, a román állam és alkotmány jellemzői. Az új tanterv tartalmából hiányolom a sajtó témakörét, ha már a demokratikus állam hatalmairól van szó, de minden tekintetben fontos téma, akár visszakapcsolásként az V. és VI. osztályban tanultakhoz is.

Itt ismételten hangsúlyoznám, hogy az új, VII. osztályos követelmények és a hozzárendelt tartalmak több ponton is kapcsolódnak az előző években tanultakhoz: pl. a gyermekek jogainak összevetése az emberi jogokkal, a kritikai gondolkodás szerepe a demokratikus államban, a demokratikus állam mint az interkulturális szemléletmód biztosítója. Kifejezetten lényegesnek tartom, hogy ezeket az összefüggéseket a pedagógus ne mulassza el hangsúlyozni, ezáltal is hozzájárulhat ahhoz, hogy ezekkel a tantárgyakkal valós eredményeket érjen el.

A VIII. osztályos *Gazdasági és pénzügyi nevelés* tantárgy első pillantásra újdonság. Az eddigiekben, a *Polgári nevelés* keretében gazdasági témakörből mindössze a tulajdon

fogalmával, formáival kapcsolatosan ismerkedhet meg a tanulók, és ennek megfelelően voltak minimális tartalmi utalások a VIII. osztályos tantervben. Az új *Gazdasági és pénzügyi nevelés* program bevezetné a diákokat ennek a szakterületnek az alapfogalmaiba. Természetesen ez a tárgy is gyakorlati ismeretek megszerzésére irányul: helyes fogyasztói, termelői magatartás, észszerű gazdálkodás, családi költségvetés kidolgozása, megtakarítás és hitelszerzés, pályaválasztásra vonatkozó útmutatások képeznék a tantárgy főbb követelményeit.

A tartalmi rész logikusan kapcsolódik a követelményekhez. A *Társadalmi nevelés* körébe tartozó négy tantárgy közül ez a legkonkrétabb, pontosan és érthetően eligazítja a tanterv használóját, hogy mit kellene megvalósítania, milyen témák ajánlottak: fogyasztó, termelő, pénz, költségvetés, fogyasztói kapcsolat a bankokkal és más gazdasági intézményekkel, illetve gazdasági projekt készítése. Vitathatatlan, hogy ezek a gazdasági alapfogalmak ma már nélkülözhetetlenek akár egy középiskolába készülő tanuló számára is, az ide vonatkozó racionális fogyasztói magatartás kialakítását nem lehet elég korán kezdeni, ez a korosztály már igencsak határozott, de nem mindig racionális fogyasztói óhajokkal lép fel. Hiányolom azonban a piacgazdaság alapelveinek, mechanizmusának az ismertetése mellett olyan fogalmak és hozzákapcsolódó szellemiség említését, mint *önkéntesség*, *jó-tékonyosság*, valamiképpen azt is sugalmazva a diákoknak, hogy nem csupán a kőkemény, profitorientált gondolkodás az egyetlen lehetséges gondolkodásmód a gazdasági életben. Ennek a gondolatisága csírájában már ott van minden közösségi probléma megoldására kidolgozott eddigi projektben, itt volna az alkalom ezt expliciten is kifejteni, s az ennek megfelelő magatartás nevelését elkezdeni.

A követelmények leírását és a tartalmi útmutatásokat követően a tanterv utolsó részében a módszertani ajánlások következnek. Ezek hivatottak arra, hogy a pedagógus munkáját eligazítsák, megkönnyítsék, ötleteket, kiindulópontokat adva számukra, ugyanakkor abban is nagy szerepük van, hogy „feloldozzák” a pedagógust az utolsó (?) béklyói alól, amennyiben arra gyanakodott volna, hogy a tanterv ismeretközlő, információkat ledaráló órákat vár el tőle. A módszertani javaslatok aktivizáló, heurisztikus jellegű tevékenységeket javasolnak, változatosságra és differenciálásra ösztönöznek. Bár órászervezési formaként a tantervkészítők egyaránt említik a frontális és kooperatív tanulásszervezés lehetőségét, a konkrétan bemutatott módszerek pontosan jelzik, hogy a frontális munkát is maximálisan interaktívan kell elképzelni. Mivel a tanterv a projektek készítésére nagy hangsúlyt fektet, a módszertani ajánlásában is kitér a projekt lépéseinek részletes bemutatására, és minden évfolyam számára több projekttemát is felsorol. Hangsúlyozom azonban, hogy ezek nem kötelező jelleggel, hanem ajánlásként szerepelnek.

A módszertani javaslatok aktivizáló, heurisztikus jellegű tevékenységeket javasolnak, változatosságra és differenciálásra ösztönöznek.

A műveltségterületen belüli kompetenciákat illetően a NAT külön alfejezetben elemzi a szociális és állampolgári kompetenciát.

A *Társadalmi nevelés* tantárgykör VIII. osztályban lezárul, és kézenfekvő a kérdés, hogyan folytatódik a továbbiakban, milyen lehetőségek lesznek az eddig megfogalmazott követelmények elmélyítésére az *Ember és társadalom* műveltségterületen belül. A jelenlegi helyzetet tekintve IX. osztályban a *Logika és érveléstan* tantárgy következik, ami leginkább a kritikai gondolkodással hozható összefüggésbe, annak a továbbiakban való megalapozását szolgálja. A X. osztályban oktatott *Vállalkozói nevelés* és a XI.-es *Közgazdaságtan* tantervi véleményem szerint mindenképp átalakításra várnak, hiszen az újfent bevezetett *Gazdasági és pénzügyi nevelés* néhány fogalmat, a gazdasági élet összefüggéseire vonatkozó alapelvet már ismertet. A XII.-es *Filozófia* akár ötvöz(het) mindent, amit ezen a műveltségterületen (és nem csupán) fejlesztettünk. De kérdés marad, hogy mi a sorsa ezeknek a tárgyaknak, hogyan fog alakulni ezek rendszere a várható változások közepette.

A társadalomtudományok helyzete a magyarországi közoktatásban

A teljesebb kép érdekében fontosnak tartom a magyarországi közoktatásra való tekintést, vagyis az V–VIII. osztályban oktatott társadalomtudományi tárgyak helyzetének rövid vázolását.

A 2012-ben kiadott magyarországi Nemzeti alaptanterv a romániaihoz hasonló módon magában foglalja az *Ember és társadalom* műveltségterületet. Ezen belül elemezhetjük a követelményeket és tartalmi ajánlásokat. A kiemelt kompetenciák és tantárgyak a *Történelem*, *Etika*, *Hon- és népismeret*, *Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek*, illetve a *Filozófia*. Ezekre a NAT minden évfolyamon bizonyos időkeretet szán: százalékban kifejezve V. és VI. osztályban 6–10% jut e műveltségterületre; VII. és VIII. osztályban 10–15%. Ez hasonló az itthoni helyzethez, vagyis heti 1 óra. Az V–VIII. évfolyamokon *Erkölcstant* (ez a tantárgy szerepel már az I–IV. osztályosok tantárgyai között is), illetve *Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismereteket* tanítanak a magyar közoktatásban.

A műveltségterületen belüli kompetenciákat illetően a NAT külön alfejezetben elemzi a szociális és állampolgári kompetenciát, ahogyan azt az Európai Unió *Alapjogi Chartája* és a nemzetközi nyilatkozatok előírják, és ahogyan azt nemzetközi és regionális szinten alkalmaznak. Ezek a kompetenciák a demokrácia és polgári jogok ismeretére koncentrálnak, s kialakításuk folyamatában olyan készségek és képességek megalapozása szükséges, mint az együttműködés, a közösségi problémák iránti érdeklődés, illetve a megoldásukra tett erőfeszítések, közösségi döntések kritikus elemzése, részvétel a döntéshozatalban, emberi jogok tisztelete. Mindezen elgondolás azonosítható a romániai tantervben is. A NAT-ban a kezdeményezőkézség és a vállalkozói kompetencia a tágabb környezet megismerésére irányul, hogy az ember képessé váljék a lehetőségek

megragadására, legyen az üzleti, pénzügyi vagy jogi perspektíva. A készségek és képességek a tervezés, szervezés, irányítás, vezetés, elemzés, kommunikáció, munkavégzés csapatban, etikus magatartás.

A fejlesztési feladatok: 1. ismeretszerzés; 2. kritikai gondolkodás; 3. kommunikáció; 4. tájékoztató térben és időben. Ezek lebontásakor a NAT (mélységelvű) jellegéből fakadóan bemutatja, hogy mik a feladatok az évfolyamok szintjén, ugyanakkor azt is pontosan leírja, hogy az egymás után következő évfolyamokon hogyan folytatódik az adott tevékenység. Ennek a folyamatos fejlesztésnek a leírását hiányolom a hazai tantervből, ez átláthatóvá, követhetővé teszi évről évre a feladatok elmélyítésének módját, s azt gondolom, erre szüksége is volna a pedagógusok többségének.

Az *Erkölcstan* V–VIII. osztályban az emberi természet, az erkölcsi személyiség, a társas kapcsolatok, az emberi társadalom, a vallás és a kereszténység tartalmi kérdéseivel foglalkozik. A *Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek* tantárgy ezen az évfolyamokon a társadalmi szabályok, állampolgári alapismeretek, pénzügyi és gazdasági kultúra, valamint a munka világának problémáit boncolgatja. Ezek a tárgyak bizonyos pontokon találkoznak a hazai *Szociális nevelés* tantárgykör tartalmi javaslataival, de tágabb körű és szerteágazóbb tematikájúak, mint a romániai oktatásban javasoltak. Feltétlenül érdemesnek tartom a NAT tartalmi ajánlásainak alaposabb áttekintését, gondolatébresztő lehet a *Szociális nevelés* tantárgycsoport oktatásakor.

Ellentétben a romániai tantervvel, a NAT nem mutat be részletesebb módszertani ajánlásokat, sejtetően valamelyest magától értetődőnek tekintik, hogy az életszerű követelmények, feladatok nekik megfelelően aktivizáló, tanulóközpontú módszereket generálnak.

Látszólag a magyar közoktatásban valamivel több felület van az *Ember és társadalom* műveltségterület feladatainak fejlesztésére, kibontakoztatására, hiszen két tárgyat is elkülönít az említett évfolyamokon, melyek kimondottan társadalomismeretre vonatkoznak a történelem mellett. A valós helyzet viszont az, hogy adott heti 1–2 óra erre a műveltségterületre, amit dominánsan a történelem oktatására szánnak az iskolák, tanárok, sok esetben teljesen elhanyagolva az etikai, állampolgári műveltség dimenziót.

Összegzés

Ezzel visszakanyarodunk a romániai oktatáshoz és ahhoz a nyilvánvaló tényhez, hogy az új (tan)tervek örvendeteseek, de sok megoldandó feladat elé állítják elsősorban a pedagógusokat. Ki fogja az újonnan bevezetett tárgyakat oktatni, ki képezi ki az oktatókat erre a feladatra, ki gondoskodik arról, hogy ezeket a tárgyakat valóban tanítsák is, érdemben foglalkozzanak velük, ne csak kölcsönkérhető, lepasszolható, töltelékanyagok legyenek? A korábbihoz hasonlóan a *Polgári nevelés* esetében az új tanterv – bár nyilván beszélhetünk hiányosságairól – nagyszerű lehetőségeket tartalmaz, immár nem csak két, hanem négy évfolyamon. A szkeptikusok, legyenek azok tanárok, szülők vagy gyere-

Ellentétben a romániai tantervvel, a NAT nem mutat be részletesebb módszertani ajánlásokat.

kek, azt kérdez(het)ik: minek még két plusz tantárgy, minek tovább terhelni a tanulókat, mire jó ez az egész? A tanterv készítői abban bíznak, hogy a túl aktív vagy éppen zavaróan passzív, unatkozó, jó esetben csak megfigyelő állásponton levő Z generációs kamaszokat a megfelelő eszközökkel kimozdíthatjuk komfortzónájukból, megtaníthatjuk részvételre, együttérzésre, társadalmi szolidaritásra. A tanterv mindenképpen megteremti annak a lehetőségét, hogy a tanulókat felelős, önálló, döntésképes állampolgárokká neveljük, fejlesszük szociális, erkölcsi, gazdasági érzéküket, érzékenységüket, kritikus hozzáállásukat. Mindezek fontosságát nehéz megkérdőjelezni, de egyértelmű, hogy ez a tanterv olyan pedagógusi munkát feltételez, amely nem éri be pusztán egyirányú ismeretközléssel, hanem központi feladata olyan készségek elsajátíttatása, olyan képességek fejlesztése, amelyek a személyiség fejlődéséhez szükségesek. Ez viszont nem is olyan mellékes feladat egy alapvetően „melléktantárgytól”.

Szakirodalom:

Programa școlară pentru disciplina Educație socială. Clasele a V-a – a VIII-a, București, Ministerul Educației Naționale, 2017.

<http://programe.ise.ro/Portals/1/Curriculum/2017-progr/28-Educaie%20sociala.pdf> (2017. 07. 22-i megtekintés)

Nemzeti Alaptanterv, II. 3. 4. Ember és társadalom. *Magyar Közlöny*. 2012. 10707–10725.

http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf (2017. 08. 21-i megtekintés)